

‘Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?’

Een exploratief onderzoek naar de handelingsperspectieven van burgers die een basisinkomen krijgen

Joop Roebroek
December 2015

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Methodische en theoretische ankerpunten	5
De algemene resultaten van de kwantitatieve analyse	8
Een nadere analyse van de categorie ‘minder gaan werken’	14
Verschillen tussen mannen en vrouwen	15
Enkele conclusies en punten van discussie	22
Bijlage 1	27

Colofon

Geschreven door Joop Roebroek

Een uitgave van Stichting MIES (Maatschappij voor Innovatie van Economie en Samenleving), Groningen

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 62883003

Website: mieslab.nl

‘Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?’

Een exploratief onderzoek naar de handelingsperspectieven van burgers die een basisinkomen krijgen

Inleiding

De afgelopen maanden heeft het basisinkomen als mogelijk alternatief voor bestaande sociale zekerheidsregelingen een prominente plaats weten in te nemen. Daarbij blijft het niet, zoals in eerdere periode waarbij dat idee voet vatte binnen het publieke debat, bij een theoretisch, dan wel ideologisch discours. Nieuw is dat in een toenemend aantal gemeentes wordt nagedacht over het opzetten van concrete experimenten, waarbinnen een aantal centrale kenmerken van het basisinkomen, al dan niet in de vorm van vrijheidsgraden binnen de huidige Participatiewet, getoetst kunnen worden. In een enkele gemeente, zoals Utrecht en Tilburg, is reeds het besluit genomen ook daadwerkelijk te gaan experimenteren met meer vrijheidsgraden – het vervallen van de sollicitatieplicht en het verruimen van de mogelijkheden tot bijverdienen – voor burgers met een bijstandsuitkering.

Het basisinkomen zowel vanuit een meer praktische, als ook vanuit een meer principiële uitgangspositie worden gepropageerd. De pragmatici betogen dat het basisinkomen, gegeven fundamentele veranderingen binnen de economie, meer in het bijzonder binnen de arbeidsmarkt, veel effectiever en doelmatiger is dan bestaande sociale zekerheidsregelingen, de bijstand in de vorm van de huidige Participatiewet voorop. De meer principiële voorstanders van een basisinkomen zien het basisinkomen veeleer als een vehikel voor vergaande economische, maatschappelijke en ecologische veranderingen.

Tot nu toe is de discussie vooral gevoerd vanuit het perspectief van wetenschappers en andere commentatoren, alsmede de (mogelijke) initiatiefnemers van experimenten. Daarbij staan vooral argumentaties inzake arbeids(markt)gedrag van burgers die een (vorm van een) basisinkomen gaan ontvangen centraal. Er is nog maar weinig tot niets bekend over de opvattingen van burgers die de wens hebben een basisinkomen te ontvangen. Daar is sedert begin april verandering in gekomen. Op 12 april 2015 lanceert MIES (Maatschappij tot innovatie van economie en samenleving) het experiment ‘OnsBasisinkomen’. Dat experiment heeft tot doel door middel van crowdfunding voor individuele Nederlanders voor een jaar een basisinkomen van 12.000 euro te realiseren. Het eerste Nederlands basisinkomen wordt in juni 2015 binnen gehaald. Vanaf dat moment start de funding voor een volgend basisinkomen. Individuele Nederlanders worden via het experiment uitgenodigd zich te melden voor een basisinkomen en gevraagd op de website van OnsBasisinkomen de vraag te beantwoorden: ‘Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?’. In oktober 2015 hebben inmiddels meer dan 1800 Nederlanders deze vraag beantwoord. In een geval met een enkele woord-‘Leven!’ –, soms met een korte aanduiding, maar vaak ook met een uitvoerig verhaal.

In dit artikel wordt op basis van een steekproef van 600 verhalen een eerste analyse van de antwoorden op de genoemde vraag gepresenteerd. Om te beginnen wordt kort ingegaan op de manier waarop deze antwoorden zijn geanalyseerd. Daarna volgt een kwantitatieve beschrijving van de uitkomsten. Afsluitend wordt een aantal conclusies geformuleerd. In een tweede artikel (later te verschijnen) wordt dieper ingegaan op de meer inhoudelijke antwoorden van de 600 Nederlanders die hun ideeën met OnsBasisinkomen hebben gedeeld.

Methodische en theoretische ankerpunten

Om te beginnen is het goed om een precieze omschrijving te geven van de populatie van dit onderzoek. De populatie bestaat uit personen die de vraag “Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?” geheel vrijwillig op basis van een bezoek aan onze website onsbasisinkomen.nl hebben beantwoord. Het grote merendeel van die personen heeft zich ook als mogelijke ontvanger van een basisinkomen opgegeven.¹ Hier kan in elk geval worden opgemerkt dat de onderzoekspopulatie op basis van het feit dat burgers zich zelf hebben kunnen aanmelden als gevolg van autoselectie naar alle waarschijnlijkheid niet representatief is voor de Nederlandse bevolking in haar geheel. In de discussie op het einde van dit artikel wordt nog nader ingegaan op de implicaties van dit gegeven.

MIES bezit niet de mogelijkheden een breed experiment uit te voeren om langs die weg zicht te krijgen op de gedragsreacties van burgers na het ontvangen van een basisinkomen. Het opnemen van de vraag “Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?” heeft echter wel als doelstelling om beter zicht te krijgen op de gedragsintenties van burgers in geval zij een basisinkomen krijgen. In de sociaal psychologische literatuur vormen gedragsintenties en de relatie tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag een belangrijk onderzoeksthema. Vooral sociaal psychologische modellen, zoals de ‘theory of reasoned action’ (Fishbein, 1980, Fishbein en Ajzen, 1975), de ‘theory of planned action’ (Ajzen, 1985, 1991), de ‘attitude-behavior theory’ (Triandis, 1980) en de ‘protection motivation theory’², komen samen uit op de stelling dat de intenties van personen de belangrijkste en meest directe voorspeller vormen van gedrag. De vooronderstelling luidt dat personen doen wat zijn van plan zijn

¹ Het is van belang er op te wijzen dat het al dan niet toewijzen van een basisinkomen op geen enkele wijze gekoppeld is aan de antwoorden die burgers geven op de gestelde vraag. Het tweede en volgende basisinkomen wordt op basis van anonieme loting toegewezen. Dat wordt ook expliciet aangegeven op de website van onsbasisinkomen.nl.

² Fishbein, M. (“A theory of reasoned action: Some applications and implications”, in: Howe, H. and M. Page (eds.), *Nebraska Symposium on Motivation*, Vol. 27, Lincoln, NB, University of Nebraska, 1980, blz. 65-116; Fishbein, M. and I. Ajzen, *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, Reading, M.A., 1975, Addison,-Wesley, 1975; Ajzen, I., “From intentions to actions: A theory of planned behaviour”, in: Kuhl, J. and J. Beckmann (eds.), *Action Control: From Cognition to Behaviour*, Berlijn, Springer Verlag, pp. 11-39; Ajzen, I. “The theory of planned behavior”, in: *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol. 50, 1991, blz. 179-211; Triandis, H.C., “Values, attitudes, and interpersonal behavior”, in: Howe, H. and M. Page Page (eds.), *Nebraska Symposium on Motivation*, Vol. 27, Lincoln, NB, University of Nebraska, 1980, blz. 195-259 (geciteerd door: Sheeran Sheeran, P. “Intention – Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review”, in: *European Review of Social Psychology*, 12:1, 2002).

te doen en niet doen wat zij niet van plan zijn te doen.³ Ook op deze vooronderstelling wordt in de discussie op het einde van dit artikel nader ingegaan.

De 600 verhalen van burgers zijn via een aantal stappen nader geanalyseerd. Om te beginnen heeft een gedegen inhoudsanalyse van alle 600 verhalen geresulteerd in een lange lijst van de exacte quotes waarin burgers hun intenties hebben neergeschreven. Deze lijst is vervolgens teruggebracht tot 29 intenties, waarvan de omschrijving dicht blijft bij de beelden die de respondenten zelf gebruikten (zie bijlage 1). Vervolgens zijn 27 van deze 29 intenties nog eens ondergebracht in vier hoofdcategorieën – ‘werken en activiteiten’, ‘zekerheid en financiën’, ‘persoonlijke ontwikkeling’ en ‘zonder zorgen en stress’. Twee categorieën hadden een zodanige eigen status dat zij apart gehouden zijn. De eerste categorie ‘gewoon zo verder’ verwijst naar de stelling dat er verder niet veel gaat veranderen in het gedrag van burgers, en de tweede is een heel specifieke intentie, namelijk ‘een bijdrage te gaan leveren aan het verder promoten van het basisinkomen’.⁴

Vervolgens is op basis van categorieën een kwantitatieve analyse uitgevoerd. Alle 600 verhalen zijn minutieus doorgenomen op gerapporteerde gedragsintenties en deze intenties zijn vervolgens op basis de 29 categorieën geteld. Uit de tabellen blijkt dat er meer intenties zijn geteld dan er verhalen zijn. De verklaring ligt voor de hand. In een deel van de verhalen worden meer dan een enkele intentie gerapporteerd. De 600 personen melden 976 intenties.

Bij de start van ons basisinkomen.nl is wel overwogen om naar de vraag “Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?” nog verdere vragen ter verdieping van de analyse op te nemen (geslacht, leeftijd, opleiding, beroep, gezinssamenstelling), maar daar is toen met het oog op toegankelijkheid en het vermijden van extra barrières van afgezien.⁵ Wel is het mogelijk op basis van

³ Zie: Sheeran, P. “Intention – Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review”, in: *European Review of Social Psychology*, 12:1, 2002, blz.1.

⁴ Deze laatste categorie is niet meegenomen in de tabellen.

⁵ Inmiddels wordt er wel aan een vernieuwing van de website gewerkt waarbij aan mensen die de vraag beantwoorden wordt verzocht een kort vragenlijstje in te vullen. Mies gaat er vanuit dat op basis van de publiciteit die is ontstaan rond het basisinkomen de vraag naar nadere informatie niet langer beperkend of remmend zal werken.

een analyse van de (overigens niet openbare) e-mailadressen van schrij(v)(f)(st)ers van de verhalen de factor geslacht in de analyse mee te nemen.

De algemene resultaten van de kwantitatieve analyse

De resultaten van de kwantitatieve analyse kunnen vanuit twee gezichtspunten worden bekeken: op basis van de personen ($n = 600$) en vanuit de genoemde gedragsintenties ($n = 976$).

De globale verdeling van gedragsintenties in termen van personen geeft het volgende beeld te zien (zie Tabel 1). Een kleine groep burgers (6,7%) geeft aan dat zij gewoon verder gaan met hun leven zonder dat zij expliciete gedragsveranderingen verwachten. Iets meer dan driekwart (77,2%) van de burgers meldt dat zij op basis van het verkrijgen van een basisinkomen van plan zijn veranderingen aan te brengen in hun

Tabel 1: ‘Wat zou ik doen als ik een basisinkomen krijg?’

	Percentage (personen)* N = 600	Percentage genoemde aspecten N = 976
Gewoon zo verder	6,7%	4,1%
Werken en activiteiten	77,2%	47,4%
<i>Minder gaan werken</i>	10,2%	6,3%
<i>Op zoek gaan naar werk/baan</i>	2,1%	1,3%
<i>Werk zoeken dat bij mij hoort</i>	5,0%	3,1%
<i>Dingen doen die er toe doen</i>	0,7%	0,4%
<i>Onderneming starten</i>	12,2%	7,5%
<i>Maatschappelijke waarde creëren</i>	14,0%	8,6%
<i>Vrijwilligerswerk/mantelzorg</i>	17,2%	10,5%
<i>Studeren/opleiding volgen</i>	13,8%	8,5%
<i>Niets doen/vakantie vieren</i>	0,5%	0,3%
<i>Reizen</i>	1,5%	0,9%
Zekerheid en financiën	36,7%	22,5%
<i>Financiële zekerheid/ruimte</i>	16,7%	10,3%
<i>Zekerheid/meer tijd voor kinderen</i>	8,5%	5,2%
<i>Iets extra 's doen voor kinderen</i>	2,2%	1,3%
<i>Geld sparen</i>	2,7%	1,6%
<i>Schulden afbetalen</i>	6,6%	4,1%
Persoonlijke ontwikkeling	25,2%	15,4%

<i>Vrij kunnen leven/vrijheid ervaren</i>	5,5%	3,4%
<i>Zelfontplooiing</i>	6,2%	3,8%
<i>Talenten beter kunnen gebruiken</i>	1,5%	0,9%
<i>Droom verwezenlijken/hart volgen</i>	4,8%	3,0%
<i>Ruimte om gelukkig te worden</i>	1,2%	0,7%
<i>Leven weer op de rit krijgen</i>	0,8%	0,5%
<i>Investeren in eigen tijd/hobby's</i>	2,5%	1,5%
<i>Gezonder gaan leven</i>	2,7%	1,6%
Zonder zorgen en stress	16,2%	9,9%
<i>Zonder zorgen en stress leven</i>	11,7%	7,2%
<i>Niet meer afhankelijk van uitkering</i>	3,0%	1,8%
<i>Geen zinloze sollicitaties meer</i>	0,3%	0,2%
<i>Schaamte, isolement achterlaten/ waardigheid terugkrijgen</i>	1,2%	0,7%

werken en activiteiten. Daarbij vormen zes categorieën de kern van de betreffende intenties. Om te beginnen betreft dat de categorie ‘minder gaan werken’. Ongeveer 10 procent (10,2%) van alle burgers geeft aan minder te willen gaan werken. De gedragsintenties van deze groep burgers wordt na de algemene analyse nog nader onderzocht. Ongeveer een even groot aantal burgers (9,7%) vertelt dat het basisinkomen hen aanzet om ‘werk zoeken dat bij mij hoort’. In die samenhang kunnen ook nog een andere gedragsintentie worden genoemd, ‘op zoek gaan naar werk of een baan’ (0,7%). Vier andere categorieën van werken en activiteiten vormen de hoofdmoot van nieuw te ondernemen activiteiten: ‘vrijwilligerswerk en mantelzorg’ (17,2%), ‘maatschappelijke waarde creëren’⁶ (14,0%), ‘studeren en opleiding volgen’ (13,8%) en ‘een onderneming starten’ (12,2%). Daarnaast kan in dit verband nog de categorie ‘dingen doen die er toe doen’ (2,1%) worden genoemd. Twee wat meer afzonderlijke categorieën, ‘niets doen of vakantie vieren’ (0,7%) en ‘reizen’ (3,5%) verwijzen naar meer ‘hedonistische’ gedragsintenties.

De volgende hoofdcategorie gedragsintenties, iets meer dan een derde van alle burgers (36,7%), hebben betrekking op ‘zekerheid en financiën’. De belangrijkste categorie, ‘het verwerven van financiële zekerheid en ruimte’ (16,7%), geeft wellicht minder zicht op een directe actieve gedragsintentie, maar veeleer op een wat meer impliciete intentie in termen van het bereiken van een zekere gemoedstoestand. Twee volgende categorieën verwijzen naar de zorg voor kinderen. De eerste betreft het op basis van meer financiële zekerheid meer tijd te hebben voor de zorg en opvoeding van de kinderen (8,5%) en de tweede ‘iets extra’s te kunnen doen voor kinderen’ (2,2%). De andere twee categorieën zijn ‘schulden afbetalen’ (6,6%) en ‘geld sparen’ (2,7%).

De derde hoofdcategorie, door een kwart van alle burgers genoemd, verwijst naar de intentie om meer te doen aan persoonlijke ontwikkeling (25,2%). Dat betreft een brede waaier aan intenties, van ‘zelfontplooiing’ (6,2%), ‘vrij kunnen leven, vrijheid ervaren’ (5,5%), ‘droom verwezenlijken, mijn hart volgen’ (4,8%),

⁶ De categorie ‘maatschappelijke waarde creëren’ heeft betrekking op activiteiten die gericht zijn op innovatie en verbetering van economie en samenleving, zoals bijvoorbeeld – binnen de kwalitatieve analyse wordt daar veel uitgebreider op ingegaan – worden gedacht aan de volgende activiteiten: ‘workshops en lezingen organiseren rond de nieuwe economie’, ‘werken aan het project ‘deschonewaadenkust.nl’, ‘begeleiding opzetten voor kinderen die in het reguliere onderwijs vastlopen’.

‘gezonder gaan leven’ (2,7%), ‘investeren in eigen tijd, hobby’s’ (2,5%), ‘talenten beter kunnen gebruiken’ (1,5%), ‘ruimte om gelukkig te kunnen worden’ (1,2%), tot ‘mijn leven weer op de rit krijgen’ (0,8%).

De laatste hoofdcategorie betreft ‘zonder zorgen en stress’ (16,2%). Deze categorie heeft vooral betrekking op de effecten die een leven met een bijstandsinkomen heeft op de gemoedsrust van burgers, alsmede de effecten van het regime in termen van verplichtingen en controle waar burgers mee te maken krijgen wanneer zij op een bijstandsuitkering zijn aangewezen. Ook deze categorie kan worden gezien vanuit het perspectief van de voorwaarden waaronder burgers al dan niet actief deelnemen aan de samenleving. De verhalen die voor dit onderzoek zijn geanalyseerd maken duidelijk dat het verlichten van zorgen en stress eveneens een belangrijke ‘voorwaarde scheppende’ stap vormt om weer op een of andere manier actief aan de samenleving deel te nemen. De belangrijkste categorie vormt in dit geheel het feit dat burgers verwachten dat zij met een basisinkomen minder zorgen en minder stress kennen (11,7%). Verder heeft deze hoofdcategorie nog betrekking op ‘niet langer afhankelijk zijn van een uitkering’ (3,0%), ‘het achter je laten van schaamte en waardigheid terugkrijgen’ (1,2%) en ‘geen zinloze sollicitaties meer’ (0,3%).

De gedragsintenties in deze drie laatste hoofd categorieën kunnen worden opgevat als ‘voorwaarde scheppend’ voor participatie. Zij worden in tweederde van de gevallen ook expliciet gekoppeld aan activiteiten op het terrein van ‘werken en activiteiten’. In de andere éénderde gevallen betreft het activiteiten die vooraf gaan aan het weer actief gaan deelnemen aan de samenleving, dan wel zelf als zinvolle vorm van participatie worden opgevat.

Dat wat betreft de verdeling van gedragsintenties naar personen. In Tabel 1 is ook de verdeling naar het aantal genoemde intenties opgenomen. De 600 personen komen in hun verhalen samen uit op 976 intenties. Dat is 1,6 intentie per persoon. Het voordeel van deze verdeling is dat de totale som op 100 procent uitkomt, en de verdeling in termen van intenties derhalve helder te schetsen is. ‘Gewoon zo verder’ scoort 4,1%. Ongeveer de helft van de intenties (47,4%) heeft betrekking op ‘werken en activiteiten’, en bijna een kwart op ‘zekerheid en financiën’ (22,5%). Als derde categorie komt ‘persoonlijke

ontwikkeling' (15,4%) en 'zonder zorgen en stress' sluit ook hier de rij (9,9%). De nadere onderverdeling per hoofdcategorie naar subcategorieën laat eenzelfde beeld zien als bij de verdeling naar personen, waarbij 'vrijwilligerswerk en mantelzorg' (10,5%) en financiële zekerheid en ruimte' (10,3%) de hoogste scores vertonen.

Een nadere analyse van de categorie ‘minder gaan werken’

Een specifieke categorie vraagt om een nadere analyse. Dat betreft de categorie ‘minder betaald gaan werken’. In veel discussies over het basisinkomen is dit een van de hoofdthema’s van debat. Burgers die een basisinkomen verwerven, zouden minder geneigd zijn betaalde arbeid te verrichten. Het experiment OnsBasisinkomen kan slechts

Tabel 2: ‘Ik zou minder gaan werken’. Vervolgacties.

	Percentage N = 61 (46)*
Vervolgactie:	75,4% (100%)**
<i>Onderneming starten</i>	10,4%
<i>Maatschappelijke waarde creëren</i>	17,9%
<i>Vrijwilligerswerk/mantelzorg</i>	25,3%
<i>Studeren/opleiding volgen</i>	20,9%
<i>Meer tijd voor kinderen</i>	25,3%

* 46 van de 61 personen noemen een vervolgactie.

** Deze verdeling is gebaseerd op het aantal genoemde gedragsintenties. Voor de 46 personen zijn er dat aangezien sommige respondenten meerdere vervolgactiviteiten noemen.

zijdelings een licht werpen op deze kwestie. Het feit dat slechts ongeveer 10 procent van de burgers zegt bij het verkrijgen van een basisinkomen minder betaalde arbeid te gaan verrichten, zegt op zich zelf nog niet zoveel. Het kan immers zijn dat maar een beperkt gedeelte van de respondenten betaalde arbeid verricht, en tevens kan het zijn dat meer personen die gedragsintentie wellicht zouden kunnen bezitten zonder deze hier expliciet te melden.

Wat de analyse wel kan verduidelijken (zie Tabel 2) is de vraag of burgers die aangeven minder betaald te zullen gaan werken daar andere activiteiten tegenoverstellen. De analyse maakt duidelijk dat drie kwart van de burgers die

aangeven ‘minder betaald te willen gaan werken’ daar een of meerdere activiteiten tegenoverstellen. ‘Vrijwilligerswerk en mantelzorg en ‘meer tijd besteden aan de kinderen scoren het hoogst’ met 25,3 procent. Dan volgen ‘studeren en opleiding volgen’ met 20,9 procent, ‘maatschappelijke waarde creëren’ met 17,9 procent en ‘een onderneming starten’ met 10,4 procent. Kortom, het verkrijgen van een basisinkomen brengt een groep burgers er weliswaar toe minder betaald te gaan werken, maar drie kwart van hen ruilt die activiteit in tegen een andere vorm van ‘activiteit’, die in belangrijke mate maatschappelijke waarde voortbrengt.

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Zoals boven aangegeven is het mogelijk binnen de analyse onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen. Allereerst valt op dat meer vrouwen (57,7%) dan mannen (42,3%) hebben gereageerd op de oproep zich in te schrijven voor een basisinkomen en de vraag ‘Wat zou je doen wanneer je morgen een basisinkomen krijgt?’ te beantwoorden. Daarnaast treden in grote lijnen, uitgaande van de hoofdcategorieën (Tabel 3) toch wel significante, maar niet echt verrassende, verschillen op tussen mannen en vrouwen. Het meest duidelijk zijn de verschillen in termen van ‘werken en activiteiten’ aan de ene kant, en ‘zekerheid en financiën’ en ‘zonder zorgen en stress’ aan de andere kant. Vrouwen, zeker vrouwen die aan de onderkant van het inkomensgebouw leven – en een ruwe inschatting op basis van de geschreven verhalen doet veronderstellen dat burgers uit deze groep oververtegenwoordigd zijn – zijn ofwel vaker verantwoordelijk, of voelen zich meer verantwoordelijk voor het wel en wee van kinderen. Dat verklaart waarom items als ‘zekerheid en meer tijd voor kinderen’, ‘iets extra’s doen voor kinderen’ en ‘zonder zorgen en stress leven’ voor vrouwen een meer prominente plaats innemen, dan voor mannen. Verder valt ook op dat ‘vrijwilligerswerk en mantelzorg’ meer een gedragsintentie van vrouwen vormt, dan voor mannen. Een laatste categorie waar vrouwen hoger scoren dan mannen is een aspect van persoonlijke ontwikkeling, ‘mijn droom verwezenlijken en mijn hart volgen’. Eenzelfde patroon is terug te vinden in de verdeling van de gedragsintenties op basis van de genoemde intenties (Tabel 4).

Ook binnen de nadere analyse van de categorie ‘minder gaan werken’ kan nog een onderscheid worden aangebracht tussen mannen en vrouwen. In algemene zin verschillen mannen en vrouwen niet echt op dat item, 9,8% van de mannen en 10,4% van de vrouwen geven aan minder betaald te willen gaan werken bij het verkrijgen van een basisinkomen. In termen van vervolgacties blijken mannen (72,0%) iets minder tot actie te komen dan vrouwen (77,8%), maar dat verschil is niet echt groot. Opvallende verschillen treden evenwel op in de vervolgacties zelf. Waar mannen vooral kiezen voor ‘studeren en een opleiding volgen’, staat bij vrouwen ‘vrijwilligerswerk en mantelzorg’ het hoogst op de agenda. Voor zowel mannen als vrouwen vormt ook het ‘meer tijd

**Tabel 3: ‘Wat zou ik doen als ik een basisinkomen krijg?’ Mannen en vrouwen
(in termen van personen)**

	Mannen N = 254	Vrouwen N = 346
Gewoon zo verder	5,9%	5,5%
Werken en activiteiten	80,3%	74,9%
<i>Minder gaan werken</i>	9,8%	10,4%
<i>Op zoek gaan naar werk/baan</i>	2,3%	2,0%
<i>Werk zoeken dat bij mij hoort</i>	6,3%	4,1%
<i>Dingen doen die er toe doen</i>	1,2%	0,3%
<i>Onderneming starten</i>	14,6%	10,4%
<i>Maatschappelijke waarde creëren</i>	13,0%	14,7%
<i>Vrijwilligerswerk/mantelzorg</i>	14,2%	19,4%
<i>Studeren/opleiding volgen</i>	16,5%	11,9%
<i>Niets doen/vakantie vieren</i>	0,4%	0,6%
<i>Reizen</i>	2,0%	1,2%
Zekerheid en financiën	31,1%	40,8%
<i>Financiële zekerheid/ruimte</i>	16,5%	16,8%
<i>Zekerheid/meer tijd voor kinderen</i>	5,5%	10,7%
<i>Iets extra 's doen voor kinderen</i>	0,8%	3,2%
<i>Geld sparen</i>	2,8%	2,6%
<i>Schulden afbetalen</i>	5,5%	7,5%
Persoonlijke ontwikkeling	26,4%	24,0%

<i>Vrij kunnen leven/vrijheid ervaren</i>	6,3%	4,6%
<i>Zelfontplooiing</i>	5,5%	6,6%
<i>Talenten beter kunnen gebruiken</i>	2,0%	1,2%
<i>Droom verwezenlijken/hart volgen</i>	2,8%	6,3%
<i>Ruimte om gelukkig te worden</i>	1,2%	1,2%
<i>Leven weer op de rit krijgen</i>	0,4%	1,2%
<i>Investeren in eigen tijd/hobby's</i>	4,7%	0,9%
<i>Gezonder gaan leven</i>	3,5%	2,0%
Zonder zorgen en stress	13,0%	18,5%
<i>Zonder zorgen en stress leven</i>	8,6%	13,9%
<i>Niet meer afhankelijk van uitkering</i>	2,8%	3,2%
<i>Geen zinloze sollicitaties meer</i>	0,4%	0,3%
<i>Schaamte, isolement achterlaten/ waardigheid terugkrijgen</i>	1,2%	1,1%

Tabel 4: ‘Wat zou ik doen als ik een basisinkomen krijg?’ Mannen en vrouwen (in termen van benoemde gedragsintenties)

	Mannen N = 405	Vrouwen N = 572
Gewoon zo verder	3,7%	3,3%
Werken en activiteiten	50,4%	45,3%
<i>Minder gaan werken</i>	6,2%	6,3%
<i>Op zoek gaan naar werk/baan</i>	1,5%	1,2%
<i>Werk zoeken dat bij mij hoort</i>	4,0%	2,5%
<i>Dingen doen die er toe doen</i>	0,7%	0,2%
<i>Onderneming starten</i>	9,1%	6,3%
<i>Maatschappelijke waarde creëren</i>	8,1%	8,9%
<i>Vrijwilligerswerk/mantelzorg</i>	8,9%	11,7%
<i>Studeren/opleiding volgen</i>	10,4%	7,2%
<i>Niets doen/vakantie vieren</i>	0,3%	0,4%
<i>Reizen</i>	1,2%	0,7%
Zekerheid en financiën	19,5%	24,7%
<i>Financiële zekerheid/ruimte</i>	10,3%	10,1%
<i>Zekerheid/meer tijd voor kinderen</i>	3,5%	6,5%
<i>Iets extra 's doen voor kinderen</i>	0,5%	1,9%
<i>Geld sparen</i>	1,7%	1,6%
<i>Schulden afbetalen</i>	3,5%	4,6%
Persoonlijke ontwikkeling	16,5%	14,5%

<i>Vrij kunnen leven/vrijheid ervaren</i>	3,9%	2,8%
<i>Zelfontplooiing</i>	3,5%	4,0%
<i>Talenten beter kunnen gebruiken</i>	1,2%	0,7%
<i>Droom verwezenlijken/hart volgen</i>	1,7%	3,9%
<i>Ruimte om gelukkig te worden</i>	0,7%	0,7%
<i>Leven weer op de rit krijgen</i>	0,3%	0,7%
<i>Investeren in eigen tijd</i>	3,0%	0,5%
<i>Gezonder gaan leven</i>	2,2%	1,2%
Zonder zorgen en stress	8,2%	11,2%
<i>Zonder zorgen en stress leven</i>	5,4%	8,4%
<i>Niet meer afhankelijk van uitkering</i>	1,8%	1,9%
<i>Geen zinloze sollicitaties meer</i>	0,3%	0,2%
<i>Schaamte, isolement achterlaten/ waardigheid terugkrijgen</i>	0,7%	0,7%

nemen voor de kinderen' een belangrijke activiteit. Verder scoort de categorie 'een onderneming starten' voor mannen een wat meer gekozen volgroute, dan voor vrouwen.

Tabel 5: 'Ik zou minder gaan werken'. Vervolgacties (mannen en vrouwen)

	Percentage N = 25 (18)*	Percentage N = 36 (28)*
Vervolgactie:	72,0% (100%)**	77,8% (100%)**
<i>Onderneming starten</i>	12,5%	9,3%
<i>Maatschappelijke waarde creëren</i>	16,7%	16,3%

<i>Vrijwilligerswerk/mantelzorg</i>	16,7%	30,2%
<i>Studeren/opleiding volgen</i>	33,3%	16,7%
<i>Meer tijd voor kinderen</i>	20,8%	27,9%

* 18 van de 25 mannen en 28 van de 36 vrouwen noemen een vervolgactie.

** Deze verdeling is gebaseerd op het aantal genoemde gedragsintenties. Voor de 46 personen zijn er dat aangezien sommige respondenten meerdere vervolgactiviteiten noemen.

Enkele conclusies en punten van discussie

Welke conclusies kunnen op basis van bovenstaande analyse worden getrokken met betrekking tot de gedragsintenties van burgers bij het vooruitzicht dat zij een basisinkomen krijgen? Het is zinvol te beginnen met de concrete uitkomsten om vervolgens aan de hand van twee vragen, een theoretische en een meer praktische, die uitkomsten nader te bespreken.

De uitkomsten stroken in elk geval in het geheel niet met de populaire tegenwerpingen tegen het introduceren van een basisinkomen, dat het burgers lui zou maken en de lust zou ontnemen om maatschappelijk actief te zijn. Integendeel. Het verkrijgen van een basisinkomen biedt burgers direct en indirect blijkbaar veel ruimte en inspiratie om actief betrokken te blijven bij de samenleving. Meer nog, om die betrokkenheid ook naar een hoger niveau te tillen. Dat blijkt met name uit de uitkomsten in termen van ‘werken en activiteiten’. Twee derde van de burgers verwijst naar activiteiten in termen van ‘op zoek gaan naar werk of een baan’, ‘werk zoeken dat bij mij hoort’, ‘dingen doen die er toe doen’, ‘een onderneming starten’, ‘maatschappelijke waarde creëren’, ‘vrijwilligerswerk of mantelzorg doen’ en ‘studeren en een opleiding volgen’. Slechts een enkeling noemt ‘niets doen’, ‘vakantie vieren’ of ‘reizen’.

Een tweede belangrijke tegenwerping tegen invoering van een basisinkomen is de vrees dat een basisinkomen leidt tot een forse afname van de bereidheid betaald werk te verrichten. Dat lijkt voor de onderzochte populatie burgers niet echt het geval te zijn. Tien procent geeft aan ‘minder betaald te gaan werken’. Bij nadere analyse blijkt evenwel dat drie kwart van hen betaald werk verruilt voor andere activiteiten, zoals het starten van een onderneming, maatschappelijke waarde creëren, vrijwilligerswerk en mantelzorg, studeren en het meer tijd nemen voor het begeleiden en opvoeden van hun kinderen.

De drie andere hoofdcategorieën, ‘zekerheid en financiën’, ‘persoonlijke ontwikkeling’, en ‘zonder zorgen en stress’ kunnen als factoren, dan wel gedragsintenties worden beschouwd die ‘werken en activiteiten’ ondersteunen. Hetzij direct in die zin dat de 77,2 procent van de burgers die aangeven rond ‘werken en activiteiten’ actief te worden ook deze factoren benoemen in samenhang met hun activiteiten. Hetzij indirect, waarbij de drie andere

hoofdcategorieën gezien worden als belangrijke voorwaarden om weer op adem te komen en langzaam weer meer deel te gaan nemen aan het maatschappelijke leven.

De uitkomsten van de analyse wijzen tot slot ook op verschillen tussen mannen en vrouwen. Voor vrouwen zijn de voorwaardelijke categorieën over het algemeen wat belangrijker, dan voor mannen. Dat heeft, hier maar even als hypothese geformuleerd – dat wordt in de meer kwalitatieve analyse wel verder uitgewerkt –, voornamelijk te maken met het feit dat vrouwen vaker verantwoordelijk zijn, of zich meer verantwoordelijk voelen voor het wel en wee van kinderen. Dat verklaart waarom items als ‘zekerheid en meer tijd voor kinderen’, ‘iets extra’s doen voor kinderen’ en ‘zonder zorgen en stress leven’ voor vrouwen een meer prominente plaats innemen, dan voor mannen. Verder valt ook op dat ‘vrijwilligerswerk en mantelzorg’ meer een gedragsintentie van vrouwen vormt, dan voor mannen, evenals het werken aan persoonlijke ontwikkeling.

Tot zover de uitkomsten van de analyse. Twee belangrijke aspecten dienen nog nader bekeken te worden in termen van de reikwijdte van deze uitkomsten. Om te beginnen het feit dat in de verhalen van de 600 burgers sprake is van gedragsintenties. Burgers rapporteren wat zij *van plan zijn te doen* ‘wanneer zij morgen een basisinkomen krijgen’. Wat zeggen gedragsintenties over het daadwerkelijke gedrag dat zou kunnen volgen? In de inleiding is al aangegeven dat in de sociaal psychologische literatuur gedragsintenties en de relatie tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag een belangrijk onderzoeksthema vormen. In een brede metastudie, ‘Intention- Behavior Relations.: A Conceptual and Empirical Review’⁷, onderzoekt Pascal Sheeran deze relaties. Hij stelt zich daarbij twee centrale vragen: ‘hoe goed voorspellen intenties gedrag?’, en ‘welke factoren bepalen tot op welke hoogte intenties gedrag bepalen?’. In sociaal psychologisch onderzoek is de relatie tussen intenties en gedrag op velerlei terreinen onderzocht.⁸ Sheeran concludeert op basis van zijn secundaire analyse

⁷ Zie: Sheeran, P. “Intention – Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review”, in: *European Review of Social Psychology*, 12:1, 2002.

⁸ Zoals: keuzes van burgers inzake consumptie en vrije tijd, lichamelijke activiteiten, het verminderen van gewicht, roken, academische activiteiten en onderzoek, seks, contraceptie en abortus, drugsgebruik, gokken, stemmen, beroepskeuze, rijgedrag, bezoek aan arts of tandarts, het al dan niet krijgen van kinderen, en diverse vormen van maatschappelijke activiteiten zoals vrijwilligerswerk en het bloeddonatie.

van zijn onderzoek naar 422 hypothesen en een totale populatiegrootte van $n = 82,107$ dat er een sterke relatie bestaat tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag.⁹ Daarnaast wijst hij erop dat de meta-analyse aantoont dat het type gedrag de mate van consistentie tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag beïnvloedt. Als belangrijke factoren noemt Sheeran ‘de mate van controle die een individu heeft op het omzetten van de intentie in daadwerkelijk gedrag’ en de ‘implementatie intenties’ van individuen, de mate waarin zij zelf in staat zijn de condities waaronder de implementatie kan plaatsvinden nader kunnen specificeren. Hij vat de condities als volgt samen: “Belangrijk bij de kenmerken van intentie zijn temporele stabiliteit, de mate van intentievorming, gedragscontrole versus normatieve controle, en zekerheid en toegankelijkheid.” Wanneer deze theoretische en empirische bevindingen worden gebruikt ter duiding van de relatie tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag naar aanleiding van het verkrijgen van een basisinkomen, kan worden vastgesteld dat behoorlijk wat voorwaarden voor een sterke relatie gegeven zijn. Om te beginnen kan voortbouwend op de vaststelling van Sheeran dat er een sterke relatie bestaat tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag worden verondersteld dat wat de respondenten bij OnsBasisinkomen als intentie benoemen ook daadwerkelijk door gedrag gevolgd wordt. Daarnaast voldoet het verkrijgen van een basisinkomen ook in belangrijke mate aan de twee voorwaarden die Sheeran benoemt om een hoge mate van consistentie tussen gedragsintenties en daadwerkelijk gedrag te bereiken: de mate van controle op het omzetten van de intentie in daadwerkelijk gedrag, alsmede de condities waaronder de implementatie van gedrag kan plaatsvinden. Het verkrijgen van een basisinkomen geeft burgers expliciet de ruimte om datgene wat zij van plan zijn te doen, ook werkelijk te doen. Zij worden minder geremd door de noodzaak een volwaardig inkomen te verwerven, bezitten meer (financiële) zekerheid en kennen meer gemoedsrust. Uit de verhalen van de respondenten

⁹ De uitkomsten van de meta-analyse laten zien dat de correlaties tussen intenties en gedrag variëren tussen 0.40 en 0.82, met een standaarddeviatie van 0.12. Dat betekent dat de intenties gemiddeld voor 28 procent van de variantie in de onderzochte studies voor hun rekening nemen. Sheeran stelt zich vervolgens de (terechte) vraag of het verklaren van 28 procent van de variantie in gedrag ‘good’ dan wel ‘bad’ is. Immers 72 procent van de variantie wordt niet verklaard. Sheeran citeert in die samenhang Hunter en Smith (Hunter, J.E. en F.L. Schmidt, *Methods of Meta-analysis: Correcting Error and Bias in Research Findings*, Newbury Park, Sage): “The ‘percent variance account[ed] for’ is statistically correct but substantively erroneous. It leads to severe underestimates of the practical and theoretical significance of relationships between variables. This is because R^2 (and all other indices of percent variance accounted for) are related only in a very non-linear way to the magnitudes of effect sizes that determine their impact in the real world.” (blz.199). Uitgaande van deze waarschuwing volgt Sheeran het spoor van Cohen () wiens ‘power primer’ in zijn ogen een bruikbare gids vormt om correlaties en R^2 uitkomsten te interpreteren. Volgens Cohen geeft een $r_+ = 0.10$ een zwak effect weer, $r_+ = 0.30$ een gemiddeld effect, en een $r_+ = 0.50$ een sterk effect. De gemiddeld gewogen correlatie uit zijn meta-analyse bedraagt 0.53 en mag als een sterk effect wordt opgevat. Derhalve dient een verklaarde variantie van 28 procent als een sterk resultaat te worden beschouwd.

blijkt tevens dat ook de mate van controle die een individu heeft op het omzetten van de intentie in daadwerkelijk gedrag' en de 'implementatie intenties' van individuen, de mate waarin zij zelf in staat zijn de condities waaronder de implementatie kan plaatsvinden nader kunnen specificeren, worden versterkt door het vooruitzicht een basisinkomen te krijgen. Dit aspect wordt in het tweede, meer kwalitatieve deel van deze analyse nader uitgewerkt.

Het tweede aspect dat nadere duiding verdient, vormt een nadere omschrijving van de populatie waarop deze analyse is gebaseerd. Om te beginnen zij nogmaals opgemerkt dat de onderzoekspopulatie op basis van het feit dat burgers zich zelf hebben kunnen aanmelden (autoselectie) naar alle waarschijnlijkheid niet representatief is voor de Nederlandse bevolking in haar geheel. Bij opzet van het project is met het oog op toegankelijkheid en het vermijden van extra barrières er voor gekozen geen nadere informatie in te winnen (inmiddels wordt wel geïnformeerd naar geslacht, leeftijd, opleiding, beroep, gezinssamenstelling). Wat valt er dan wel te vertellen over de populatie? Het zijn Nederlandse¹⁰ burgers die in elk geval in grote lijnen weten wat een basisinkomen inhoudt. Waarschijnlijk kan tevens worden gesteld dat zij ook de gepercipieerde voordelen van een basisinkomen hoger schatten dan de gepercipieerde nadelen. In die zin is in elk geval autoselectie opgetreden. Ongetwijfeld zijn er ook andere factoren die autoselectie in de hand hebben gewerkt: kennis van en belangstelling voor ons project, eerder voorstander dan tegenstander van een basisinkomen, toegang tot internet, en waarschijnlijk ook een geografische bias in die zin dat het project vooral in het Noorden van het land meer media-aandacht heeft gekregen dan elders in het land. Interessant is de vraag welke rol sociaaleconomische status heeft gespeeld. Daar komen meerdere factoren samen. Enerzijds mag worden aangenomen dat eerder hoger opgeleide burgers kennis nemen van het project, maar daar staat tegenover dat burgers met een zwakkere sociaaleconomische positie relatief meer baat hebben bij een basisinkomen. Ook op basis van het grondig analyseren van de 600 verhalen lijkt de tweede factor sterker door te klinken dan de eerste.

Tot slot, welke consequenties kunnen aan bovenstaande schets worden verbonden in termen van reikwijdte van de uitkomsten. Om te beginnen de

¹⁰ Het adjectief 'Nederlands' verwijst niet naar het Nederlands staatsburgerschap, maar naar het gegeven dat alle 600 verhalen in het Nederlands geschreven zijn.

conclusie dat burgers die positief staan tegenover een basisinkomen daar ook een hele reeks van handelingsperspectieven aan ontleen in termen van gedragsintenties, en derhalve ook te verwachten daadwerkelijk gedrag. Daarnaast kan ook de vooronderstelling worden geformuleerd dat de populatie ook zicht geeft op de motieven, verwachtingen en gedragsintenties van burgers die, naar het zich laat aanzien, de komende tijd deel gaan nemen aan lokale experimenten met een basisinkomen, dan wel versoepeling van de voorwaarden voor het ontvangen van een bijstandsuitkering. Die vooronderstelling levert op zijn minst twee belangrijke zichtlijnen op voor het onderzoeken en evalueren van deze experimenten. Om te beginnen het inzicht dat begrippen als ‘maatschappelijke participatie’, dan wel ‘werken’ of ‘activiteiten’ breed, niet zozeer vanuit (traditioneel) arbeidsmarktperspectief, wetenschappelijke vooronderstellingen of vanuit de veelal gehanteerde beleidstheorie, maar liefst vanuit het perspectief van de onderzochte populatie geformuleerd dienen te worden. Dat levert een veelkleuriger en rijker beeld op dan genoemde (standaard) interpretaties. Daarnaast het inzicht dat achter, of onder de beweegredenen om maatschappelijk, in welke vorm dan ook, actief te worden, belangrijke andere overwegingen of voorwaarden een rol spelen. In deze analyse komen zij bovendien in termen van ‘zekerheid en financiën’, ‘minder zorgen en stress’ en ‘persoonlijke ontwikkeling’. Dat zijn aspecten die in onderzoek en evaluatie een zeker zo belangrijke plaats dienen te krijgen. Zij zijn immers voorwaarde schepend voor een rijkere deelname aan het maatschappelijke leven. Dat heeft niet alleen inhoudelijke implicaties, maar vraagt ook om een bredere onderzoeksopzet, dan louter surveyvragen. Of nog scherper geformuleerd. Waar het gaat om het beantwoorden van vragen over de effecten van de invoering van een basisinkomen moet het burgerperspectief als een zeker zo valide uitgangspunt worden gehanteerd als wetenschappelijk theoretische dan wel beleidstheoretische invalshoeken. En dat centraal stellen van het burgerperspectief vraagt ook om andere, vooral kwalitatieve en ‘story-telling’ onderzoeksmethodieken.

Bijlage 1

1. Gewoon zo verder leven/hetzelfde doen als nu
2. Minder gaan werken
3. Op zoek gaan naar werk/baan zoeken
4. Werk zoeken dat bij mij hoort
5. Dingen doen die er toe doen
6. Ondernemen
7. Maatschappelijke waarde creëren
8. Vrijwilligerswerk/mantelzorg
9. Studeren/opleiding volgen
10. Niets doen/vakantie vieren
11. Reizen

12. Financiële zekerheid/meer financiële ruimte
13. Zekerheid, veiligheid en meer tijd voor de kinderen
14. Iets extra's kunnen doen voor de kinderen
15. Geld sparen
16. Schulden afbetalen

17. Zonder zorgen en stress kunnen leven
18. Niet langer afhankelijk zijn van een uitkering/eigen inkomen hebben
19. Geen zinloze sollicitaties
20. Schaamte en isolement achter me laten/waardigheid terugkrijgen

21. Vrij kunnen leven/vrijheid ervaren/gelukkig zijn/genieten van het leven
22. Zelfontplooiing/talent ontwikkelen
23. Talenten beter kunnen gebruiken
24. Mijn droom verwezenlijken/mijn hart volgen
25. Ruimte om je leven zo te veranderen dat je gelukkig wordt
26. Mijn leven weer op de rit zetten
27. Investeren in mijn eigen tijd/hobby's/passie
28. Gezonder zijn/gezonder gaan leven

29. Actief aan basisinkomen werken